

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Радослав Димитров Радев за дисертационния труд на Евелина Григорова Миланова на тема „Развиване на функционалната грамотност на учениците чрез обучението по български език” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език)

Евелина Григорова Миланова е докторант в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на обучението по български език) към Катедрата по методика към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д-р Ангел Петров. Спазени са всички процедури и изисквания за осъществяване на докторантурата и представяне на труда за защита. Дисертацията е с ясна концепция, прецизирана в солидно теоретично изследване на проблематиката и с настойчива и последователна работа за практическото приложение на идеите и експериментиране в голяма представителна извадка от български училища в страната. От опит знаем, че подобен експеримент е труден за организиране, но Евелина Миланова е започнала още от 2015 г. и е натрупала огромен материал за изследване. Скоро не съм чел дисертация с такава богата проучвателска работа, която позволява да се аргументират по-добре застъпените в дисертацията тези. Авторката е определила дисертацията като структура от четири глави, но същинските извеждащи глави са втора и трета – те крепят теоретичните постановки и практическите методически дейности. Преди всичко е добре да се обърне внимание на стила на авторката, за който би следвало даже да ѝ благодарим, защото когато въвежда факт, теза, концепция, изложение тя работи с онази достатъчност, която позволява всичко да ни е ясно, без да е обременено. Дори при огромния материал, който е натрупала при работата си в училище, тя е могла да си позволи по-голямо разточителство, но и в случая е с добра мяра, прецизно систематизираща, така че у читателят да няма колебание.

Първа глава е така да се каже дисциплинираността на автора, достатъчна, за да сме наясно какъв е обекта, предмета и целите на дисертацията. У Евелина Миланова има

непоколебима логика и подреденост, поради това избягва фрагментарността и преливащите смисли на изложението стават богато нюансирани.

Втора глава „Теоретични аспекти на проблема за функционалната грамотност” съдържа исторически и актуални проблеми, свързани с нейното изясняване. Днес може да се каже, че тя е почти институционализирана, доколкото влиза в концепцията на програмата PISA и на други документи в Европейския съюз, но тя у нас все още не е достатъчно прагматизирана и все още е концепт, който е с ненапълно ясна социално-практическа насоченост. Усилията на колегите от Катедрата по методика към Софийския университет и особено на проф. Адриана Дамянова и проф. Ангел Петров и др. може би са им дали основанията да насочат Евелина Миланова да работи именно в тази посока. Във времето грамотността и особено функционалната грамотност е представена чрез различни виждания. Още Аристотел дели интелекта на пасивен и активен, като счита, че активният разум е този, който превръща знанието на човека в действие. Може би днес функционалната грамотност е в по-голяма степен рационализирана и то като се има предвид, че художествените текстове отстъпват място на документално-житейските, т.е. това което е функция на семейството сега се мисли, че трябва да е активност на училището. Евелина Миланова не е взела просто концепцията на функционалната грамотност на програмата PISA, която тя анализира в детайли, тя я ползва на базата на същински анализ на обучението по български език у нас, за да изясни необходимостта от прилагането на тази програма. Обстойното изложение обаче не опира само до концептуалното представяне на програмата, а с уточняване на онези нейни действени страни, които могат да подпомогнат развитието на функционалната грамотност у нас. Важно е да се има предвид, че авторката приема стратегията за четене като „обоснована последователност от техники за четене”, които ученикът трябва да умее да избира, за да реализира „конкретна комуникативна цел”. В това според мен е разковничето на функционалната грамотност – умението за избор на конкретна техника за четене съобразно комуникативната цел. Докато в концептуалното изложение на програмата PISA авторката е точна и ясна, без да търси и без да открива противоречия, то не е така, когато прави обобщен преглед на резултатите от анкетирането на ученици. Оказва че, че те от една страна не познават целите на изследването на PISA, но не считат за трудни „задачите за четене, които е трябвало да решават” (с.66-67), от друга страна текстовете и задачите за четене на PISA не са „типични за ОБЕ”, „но съответстват на техния житейски опит”, тъй като се съотнасят

към материалите, които „четат в извънучебна среда”. Много интересни противоречия, които фактически дават основание на Евелина Миланова за подхода ѝ в настоящата дисертация. Българското училище върви покрай живота като слънце от другата страна на планетата.

Един от проблемите, които възникват при изясняване въпросите на четенето е сложната и богата терминология, защото да пишеш за четене е все едно да бръкнеш в кацата с мед на световното познание. До каквито и термини обаче да се докосне Евелина Миланова тя се стреми да не се подхвърлени, да са обосновани, да са в система, да бъдат като инструмент за концепцията ѝ. За човек, който работи с английски език е твърде съблазнително да въвежда термини, но тя ги използва само в случаите, когато трябва да уточни колебаещо се значение. Тази терминологична яснота е особено важна, тъй като авторката естествено се е натъкнала на разминаване в някои от понятията в програма PISA и в българската образователна система (с.119). Не бива обаче в едно изречение да се струпват много абревиатури, тъй като това блокира смисъла откъм стилна гледна точка. Например: „И макар ОБЕ да си поставя прагматични цели, на ниво УС доминиращи са знанията за езика и за науките за езика, което води до неефективност в процеса на развиване на КК, на ГЧ и на ФГ на учениците.”

Считам, че проблемът за функционалната грамотност е изяснен в неговата пълнота, с компетентност, със съзнанието, че се търсят работни механизми за методически подходи и дейности в обучението по български език. Евелина Миланова поставя въпроса за текста и от гледната точка на функционалната сфера има предвид художествен, научен, медиен и т.н., но по същество не коментира този въпрос доколко художествения текст трябва да се използва или не трябва при създаване на ситуации за решаване на житейски казуси. При условие, че в работата си тя въвежда „автентичен художествен текст”. По мое мнение конкретните операции „за работа с информация, чиято последователност се обуславя от комуникативните намерения” (с.129), предполагат художествения текст да бъде активен. Дори информатиците, които пишат учебници за 3. и 4. клас за компютърна грамотност, са разбрали, че чрез стихчета децата по-лесно усвояват техническия език, но са срещнали неразбиране (доц. Даниела Тупарова). Аз разбирам какви са тенденциите, дори виждам, че и художественият език се осъществява като имитация на разговорния, и знам, че ако за линиите на пешеходката пътека използваме определението на Паул Клее, че са точка, излязла на разходка, ще забъркаме детето къде трябва да си прави разходките, но все пак

комуникацията не може да е само правата линия на логиката. От друга страна българският художник Христо Гелов направи първо в Испания, а след това и в София пешеходни пътеки с цветни фигури и образи и не се случи нито една катастрофа – естетичното подобри комуникативното. Разсъждението ми не е критично по отношение на дисертационния труд, а само симптоматично. Правя тази уговорка, защото Евелина Григорова има важната мяра – каквото и да се постига трябва да се имат „предвид индивидуалните особености на обучаваните лица” (с.132).

Същинските приноси на дисертацията са в трета глава: „Методически дейности за развиване на умения за четене в прогимназиалния и в двата гимназиални образователни етапа”. Когато една работа е направена добре, струва ни се, че е постигната лесно. Така е и с труда на Евелина Миланова. Но всеки подбран клас за експеримента, премислянето на текстовете, които да бъдат използвани, структурирането на тестовете, осъществяване на урочната практика – във всичко това има трудно научно съобразяване, изискващо много точно аргументиране. По този начин обучението по български език става функционално не само за грамотността в смисъла на усвоено четене, разбиране и езикова продуктивност на мисленето, но и по много интригуващ начин, макар и в по-голямата си степен рационален, отваря съзнанието на ученика за българската култура като едновременно е познание и възпитание. Удивително добре намерени решения. Толкова добри, че и възрастни биха се насладили на функционалната грамотност.

Не е за учудване при това добро структуриране на експеримента, че се е подобрила грамотността по четене на учениците. „Въпреки това – отбеляза авторката – остават сложни за деветокласниците задачи, които предполагат работа не с буквалния, а със „скрития“ смисъл на дискурса.”(с.190) Това е така, защото когато става въпрос за функционалната грамотност тя не се постига сам чрез овладяване информацията на линейния принцип, който още Лонгин нарича „нарастване”, а чрез разслояване на смисъла. Така например Евелина Миланова е намерила много находчив текст, свързан с шапките и необходимостта от тяхното използване – защо са широкополи през деня и защо по-прибрани вечер. Но така информацията върви в същия порядък, както и останалите обяснения за шапките. Няма интрига, няма словесна енергия, която да засили интереса. През деня шапките са широкополи и поради това, че

хвърлят сянка върху лицето и го правят по-характерно и примамливо. Както посочва Леонардо да Винчи това е великата магия на светлосенките. Лора Каравелова не е фотогенична и от снимките не разбираме защо Яворов не гледа небето, а само нея, но когато художникът Морозов я рисува с широкопола шапка и ние преставаме да гледаме небето. Ето това е според мен разслояването на смисъла, необходим за грамотността по четене – реално изглежда встрани, но прави същността да е съществена за личността на четящия.

Изводите, които се правят след всеки коментар и анализ на задачите и тестовете, както и в края на дисертацията, не само констативни, а и действени в този смисъл, в който предполагат какво трябва да се прави в обучението по български език, за да се случи грамотността по четене. Изключително интересна е формулировката, че **„се установяват слабости при изразяване и обосноваване на собствено мнение”**(с.190). Много точно наблюдение, защото учениците изразяват собствено мнение, но начина, по който го правят, на учителя понякога му се иска да не са го казали. В това отношение действително трябва много да се работи. Днес за учениците е важно да са в положение „Аз казвам”, а не „Как го казвам”.

Приносните моменти на дисертацията са коректно и точно изведени в автореферата, който допълнително осветлява възможностите на Евелина Миланова да систематизира. Публикациите се не само в престижни издания, но са и следствие от участието ѝ в научни форуми, така че методическите ѝ идеи да бъдат в обръщение сред професионалните среди. Би ми се искало да бъде не само почитател на идеите ѝ в тази дисертация, но и последовател, който ще знае не само как да си сложи шапката, но и от кой регион да си взема виното. Авторката не скрива истините за българското образование, но прави така, че след всяка тъжна констатация, да има светла перспектива. Хубаво е, когато в мислите мирише на младост.

Като имам предвид посочените качества на дисертационния труд, професионализмът на Евелина Григорова Миланова, оригиналният характер на изследването и перспективата за неговото използване в обучението по български език, убедено гласувам да ѝ бъде присъдена научната степен „доктор” по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението... (методика на обучението по български език).

Проф. д-р Радослав Радев